

"עד זה מדבר וזה בא"

על תקשורת השכול במקרא

יאיר הופמן

א.

הצמד "תקשורת" ו"מקרא" עשוי להיראות במבט ראשון פרדוקס, אם לא אבסורד גמור. לא זו בלבד שהמלה "תקשורת" היא חדשה בשפה העברית, ואף אליעזר בן יהודה לא ידעה, ומה לה ולרובד העתיק ביותר של התרבות העברית - המקרא? אלא שהמושג עצמו הוא מסימני ההיכר המובהקים ביותר של התקופה המודרנית: עתונות, רדיו, טלוויזיה, אינטרנט - מה לכל אלה ולספר הספרים? מיד צץ ועולה ההשג מפני אקטואליזציה מלאכותית וגסה, אשר מעוותת את עצם דמותו של המקרא. ואולם חשש מוצדק זה - יותר משהוא נוגע למהות הזיקה בין השניים - נוגע לאסוציאציות שמעוררת המלה "תקשורת", כמלה מן הרובד המאוחר ביותר של השפה, אשר מבטאת מונח כמעט דיסציפלינרי, שמכליל ז'אנרים חדשים וטכנולוגיות חדשניות, ובשל כך משכיח את פשוטה: גם קודם להכללה מושגית זו היה הקשר בין אנשים וחברות צורך חיוני וחסר תחליף בכל חברה אנושית שהיא. הנה כי כן, בהשתמש במונח "תקשורת" אינו מתכוון להיבטים החיצוניים שלו, אשר משתנים מדור לדור, אלא להיבטיו המהותיים. בכך לא באתי לטעון, כמובן, שאין זיקה בין השניים. אדרבה: כבעניינים אחרים, ובראש ובראשונה בתחום האמנות, הצורה משפיעה על המהות ואף מעצבת וקובעת אותה. ואף על פי כן, מבעד לצורות והתכנים המתחלפים ניתן להיות גרעין קשה ויציב שאינו משתנה, ואותו אני מבקש לחשוף תוך עיון במספר אפיוזדות מן המקרא.

כבר בסיפורים העתיקים ביותר בתנ"ך יש מודעות לתקשורת: את היונה והעורב בסיפור המבול אפשר לראות כסוכני תקשורת הנשלחים לאזורי סכנה כדי לדווח (גם אם לא מילולית) "הקלו המים מעל פני האדמה" (בראשית ה, 8); הסיפור על מגדל בבל, אותה אגדה אתיולוגית המנסה להסביר את התופעה של ריבוי שפות בעולמנו, מגלה בכך עניין בכלי החשוב ביותר, המייחד את התקשורת האנושית מתקשורת בעלי חיים. לצד אגדות קדם אלה אפשר להצביע על כתובים היסטוריים במקרא שעניינם תקשורת, העברת מידע, בין במסגרת של תעמולה פוליטית (ראו, למשל, נאומו של רבשקה בפני יושבי ירושלים הנצורים, מלכים ב' יח, 19-35; ישעיהו לו, 10-20) ובין בהקשר של מלחמה בפועל (ראו, למשל, ישעיהו י, 28-32, קטע שיש המפרשים אותו כקריאות של צופים המדווחים על התקדמות האויב לעבר ירושלים). התרס מלכיש, ערב חורבן הבית הראשון, במאה השישית לפני הספירה, המדווח, כי "אל משאת [משואות] לכש [לכיש] נתנו [אנחנו] שמרם [שומרים] ככל האתת [האותות] אשר נתן אדני כי לא נראה את עזקה" - מלמד על מערכת תקשורת מסודרת

דברים בטקס הענקת מלגות על שם ענבר עטיה ז"ל וטלי גורדון ז"ל, שנהרגו במיגוע טירור בלב דיונוף בתל אביב ב-1997, שנועד באוניברסיטת תל אביב ב-18 במאי 2000 מטעם המכון לחקר העתונות והתקשורת היהודית.

של מאותתים ומקבלי האותות. כזאת ניתן ללמוד גם מגבואת יחזקאל, אשר בבואו לתאר את תפקיד הנביא הוא מדמה אותו לצופה, שתפקידו לדווח מפני אויב מתקרב (יחזקאל לג, 1-6).

אין זה מלאכותי אפוא לדבר על תקשורת בתנ"ך, ואם המסגרת לדברים אלה היא המכון לתקשורת יהודית - מה יהודי יותר מן התנ"ך? לרגל ההקשר המיוחד של ערב זה בחרתי לשוחח על הבט אחד של התקשורת במקרא - תקשורת של אסונות ושכול, ואף כאן ניתן לומר: מה יותר יהודי, לצערנו, מאסונות ומשכול?

ב.

אני מניח שיש לא מעט הגדרות לתקשורת, וככל מונח מרכזי בתרבות, ההגדרות הולכות ומתרחבות, עד שכמעט כל עניין ועניין נכנס לתחומן. כיוון שחקר התקשורת אינו בתחום עיסוקי המקצועי ואני יכול להרשות לעצמי קצת חובבנות בנידון, אסתפק כאן בהגדרה קצרה, אשר נוגעת רק לפלח אחד של התקשורת שעליו רצוני לדבר: תקשורת היא אמצעי מתווך, סוכן להעברת מידע, (לא ידע, ואין זו המסגרת לדון בהבדלים בין השניים) בעיקר על אירועים שוטפים, ומכאן החשיבות היתרה במהירות ההעברה. בניסוח "אמצעי מתווך" רצוני להדגיש פן אחד חשוב: התקשורת אינה אמורה להיות מעורבת במאורע עצמו, בוודאי שלא ליוזם אותו, ואף אינה מהווה חלק מן הגורם שאליו נמסר המידע, הנמען. בחרתי בהגדרת שעה זו במונח "מתווך", שהרי זהו אחד התרגומים של "מדיום" (ברבים - מדיה), שהוא המונח הבין לאומי המקובל לתקשורת.

המקרא גדוש בסיפורים, שירים ונבואות, שהועלו על הכתב מתוך מגמה להעבירם לקוראים. מבחינה זו סופרי המקרא ועורכיו הם מתווכים, סוכנים, אשר ניצבים בפני כל הבעיות שאיש תקשורת עומד בפניהן: על מה לדווח (ומכאן: על מה לא לדווח), למי לדווח, כיצד לדווח, מתי לדווח. אבל אין בכוונתי לעסוק ברמה זו של התקשורת במקרא. הן משום שכבר עסקו בכך הרבה, והן משום שלהערכת המקרא כספר מבקש בעיקרו של דבר להיות סוכן של ידע ואידאולוגיה ולא של מידע, והרי זה מתוץ לתחום ההגדרה שהצעתי כאן.

אני מבקש להתמקד במספר אפיוזדות מתחום הסיפורת המקראית, הנוגעות לאסונות ולשכול, ולענין בהיבטים התקשורתיים שניתן למצוא בהן. אבקש להראות כיצד עולות בהן בעיות יסוד, הנוגעות בתחומים מהותיים, על זמניים, של תקשורת במשמע הצר של המונח, כפי שהגדרתו לצורך ענייננו. בעיות אלו קשורות במדווח, במקבלי הדיווח וביחסי הגומלין ביניהם.

ג.

מסיפורו לקחים על זמניים בתחום זה, הנוגעים הן לסוכני התקשורת והן לצרכני (יעקב, במקרה שלפנינו).

הלקח לצרכני התקשורת הוא זה: בדקו היטב את הדיווחים שאתם שומעים, לימדו לקרוא מבין השיטין ומעבר לתמונות. לימדו להבחין בדקויות של ניסוח, דעו שבין האמת לשקר יש תחום אפור שמהווה קרקע נוחה למניפולציות תקשורתיות. ועוד: אל תחססו לחשוד בסוכני התקשורת, שמא אינם סוכנים גרידא, אלא גם צד מעוניין בידיעה שאותה הם מוסרים.

הצד השני של המטבע הוא המסר לסוכני התקשורת, והוא ציני למדי: אם אתם מכירים את מקבלי הידיעה, את קהל צרכני התקשורת, אם אתם מודעים לחולשותיו, לפחדיו, להששותיו ולציפיותיו, הרי יכולים אתם להטות את הדיווח בצונכם, בלי להסתכן יותר מדי בחוסר אמינות - הם כבר יבלעו את הצפרדע.

וַיִּקְחוּ אֶת־

כְּתָנֵת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכְּתָנֵת בַּדָּם: וַיִּשְׁלְחוּ אֶת־כְּתָנֵת הַפָּסִים וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מִצְאָנוּ הַפֶּרֶזָּא הַכְּתָנֵת בְּנֶךְ הוּא אִסְלָא: וַיִּפְרֹחַ וַיֹּאמֶר כְּתָנֵת בְּנֵי חַיָּה רָעָה אֶכְלָתָהּוּ טָרֵף טָרֵף יוֹסֵף: וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שְׂמַלְתּוֹ וַיִּשֶׂם שָׂק בְּמַתְנּוֹ וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנָו יָמִים רַבִּים:

בראשית לז, 31-34

הרקע לקטע זה מוכר: אחי יוסף, שמכרוהו לישמעאלים כעבד, באים לפני יעקב אביהם ומציגים עצמם כ"אנשי תקשורת", סוכני מידע, שאינם מביעים כל התייחסות רגשית לאירוע המדווח, ואף נמנעים, לכאורה, לערב פרשנות בדיווחם. ואכן, כך מעריך אותם יעקב, ומתייחס לדבריהם בהתאם, כדיווח אובייקטיבי, לא מילולי בלבד ("רדיו") אלא אף מגובה בראיה חזותית ("טלוויזיה"). מכאן, מתוך האמון המוחלט בדיווח, באה תגובתו המפורשת של יעקב: "כתנת בני, חיה רעה אכלתהו, טרף טרף יוסף" יש בתגובה קצרה והחלטית זו משום הכרה מפוכחת במציאות המרה שזו עתה למד עליה יעקב על פי הדיווח שקיבל. אין הוא רוצה להיתלות באפשרות של טעות, בתקוות שווא, על אף שכלל לא ראה את גופת יוסף. אין בתגובתו שום ספק והקורא יודע שהיה גם היה מקום לספק, כפי שיתברר גם ליעקב באחרית ימיו, שום אשליה עצמית. יש לתת את הדעת למבנה הלוגי של דבריו ולניסוחם ההחלטי, הקצור: עובדה: "כתונת בני"; פרשנות: "חיה רעה אכלתהו"; מסקנה: "טרף טרף יוסף". מאלף לראות כיצד הוא עובר מניסוח שמעורב בו רגש - "בני", למסקנה האובייקטיבית, הנקייה, כביכול, מרגשות - "יוסף", כאומר: זוהי המציאות החדשה שנוצרה עתה. יוסף איבנו.

כך יעקב. אך אנהנו, הקוראים, יודעים שהאחים אינם מתווכים, אינם אנשי תקשורת אובייקטיביים, אלא צד מעוניין מאוד! בתור שכאלה הם נוהגים בתחכום רב: ראשית, אינם משקרים ממש - דבריהם "זאת מצאנו" אינם שקר מבחינה "סמנטית" - אלא מסתתרים מאחרי חצי אמת, שכמוה כשקר, שהרי האמת השלמה היא - "זאת עשינו"! שנית, השאלה שמציגים האחים ליעקב "הכר נא הכתנת בנך היא אם לא?" היא מיתממת בעליל, שהרי הם יודעים שכתונת יוסף היא. בניסוח זה של השאלה הם מציגים בפני יעקב אופציה פרשנית אתה בלבד לנתונים שהביאו, כדי להובילו מבלי שיחוש בכך למסקנה שבה הם מעוניינים.

המספר בוודאי לא ביקש להעביר מסר כלשהו בתחום הדיסציפלינרי של תקשורת, ואף על פי כן ניתן לגזור

מכירת יוסף - תחריט של גוסטב דורח. כל התחריטים המשולבים במאמר זה הם משל דורה

של "עורך החדשות", והפעם במדיה האלקטרונית. הרקע לקטע זה מוכר: השטן, בהרשאתו של האל, מעמיד את איוב בניסיון, האם "יברך" את האלוהים "על פניו" (כלומר: יקללו בחוצפה ובקור רוח) אם תאונה לו רעה, יבוא עליו אסון.

המדווחים כאן הם אנונימיים. שולחם, שהוא גם בחזקת הבמאי של האפיוודה, הוא השטן, שקיבל רשות מהאל להביא אסונות על איוב. מגמת הדיווח ברורה: למסור את המידע בדרך שתיצור אפקט מצטבר שיחיש את שבירתו של איוב. שבירה זו אמורה להיות אפוא לא רק תוצאה של המידע עצמו, שהוא איים ונורא לכשעצמו, אלא גם של דרך הבאתו בפני הצרכן, איוב, ותנאי לה הוא חוסר הידיעה של איוב: אסור לו לדעת שהכל הוא פרי התערבות שבין השטן לאלוהים, ושהוא, ה"תם וישר וירא אלהים וסר מרע" (איוב א, 1), עומד למבחן. במילים אחרות: חוסר הידיעה של צרכן התקשורת למה שנעשה מאחרי הקלעים הוא כוח בידי הבמאי!

כיצד מביים השטן את האירוע התקשורתי של קבלת הבשורות הקשות? הוא מביא אותן בתכיפות וברציפות: שלוש פעמים חוזר המספר על המשפט "עוד (עד) זה מדבר וזה בא", שהוא בגדר הוראת בימיו ועריכה: "הרי ידיעה שנתקבלה זה עתה"; "הרי עוד ידיעה שנתקבלה זה עתה"; "הרי ידיעה שנתקבלה זה עתה". האלטרנטיבה היא, כמובן, לחכות מעט, ולהביא ידיעה אחת על האסונות כולם, אך דרך זו של עריכה תפוחית מעצמת המהלומה. ה"עריכה" כאן אינה, אם כן, עניין טכני אובייקטיבי, היא אינסטרומנטלית ומגמתית בעליל.

מניפולטיבי ומגמתי הוא גם הטקסט שבפי המדווחים. גם כאן הוא מסתיר פרשנות במעטה של דיווח ענייני בלבד, כביכול. בדברי השליחים כולם, "ויאיוותר רק אני לבדי להגיד לך", החלק הראשון הוא מידע - רק אני נותרתי מן הפורענות; החלק השני הוא פרשנות מוסווה - "להגיד לך", המגלה שהשליח נענה באינטואיציה ללקח שרצה שולחו (השטן) ללמד את איוב, משמעותה: מי שהביא עליך את האסון (ואיוב מפרש אחר כך: "הי נתן והי לקח") תכנן אותו מראש בדרך שהידיעה עליו לא תאחר להגיע אליך, חס וחלילה, ועל כן, ולא כדי שייצגל לפחות מישוהו מן הפורענות, דאג שיוותר אחד לפליטה: כלומר: עליך, איוב, לדעת שמאחרי הדברים עומד כוח כל יכול, המתכנן את אסונך לפרטי פרטי.

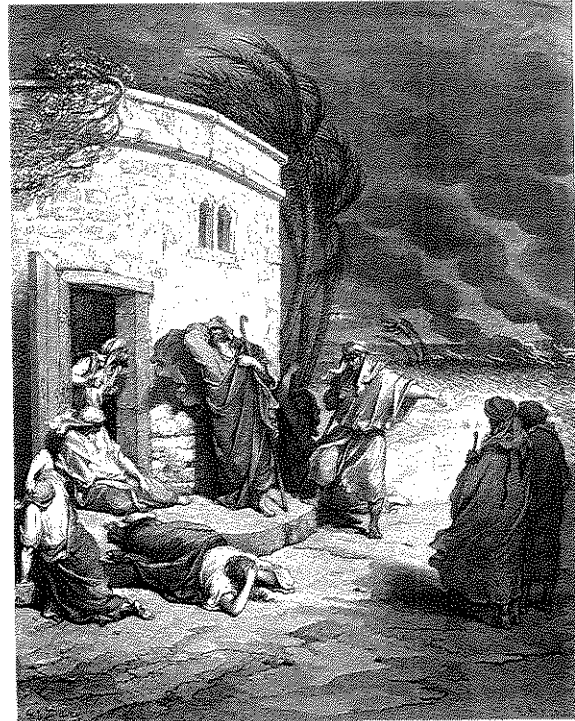
ה. גם האפיוודה השלישית מאירה את השאלה כיצד יש לדווח על שכול למי שהידיעה קרובה אליו יותר מלכל אחד אחר. אפיוודה זו נוגעת גם להיבט נוסף של התקשורת, כפי שנראה.

הרקע הוא קיצו של מרד אבשלום בדוד אביו. הבן המורד מובס ויואב שר צבא דוד הורג אותו, למרות בקשת דוד "לאט לי לנער לאבשלום" (שמואל ב, י"ה, 5), או, בגרסה אחרת - "שמרו מי בנער באבשלום" (פסוק 12). מי ידווח לדוד על הניצחון, על דיכוי המרד, שהריגת אבשלום כרוכה בו? כיצד יש לדווח על כך למלך המנצח, לאב השכול? אחימעץ בנו של צדוק הכהן הגדול מציע שהוא יהיה המבשר:

"ואחימעץ בן צדוק אמר ארצה נא ואבשרה את המלך כי שפטו ה' מיד אביו" (שמואל ב, י"ה, 19).

אבל יואב, שר הצבא, מזהיר אותו:

"לא איש בשדה אתה היום ובשרת ביום אחר והיום הזה לא תבשר, כי על כן בן המלך מת. ויאמר יואב לכושי לך הגד למלך אשר ראיתו" (שם, פסוקים 20-21).

איוב מבכה את מצבו הנורא

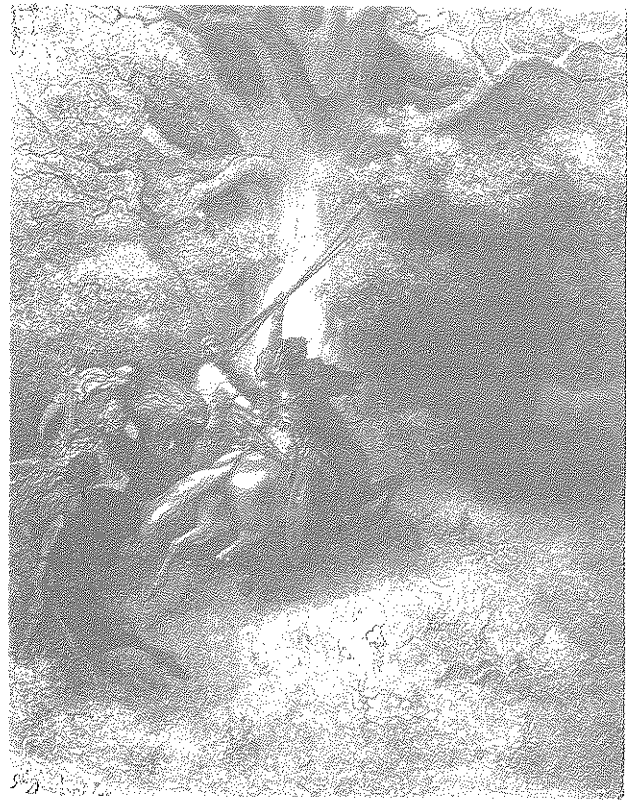
ד. אף בקטע השני שאציג נראה שיש לנו עניין בדיווח אמת, אך גם כאן הדיווח הוא מתוחכם ומגמתי. כאן, כפי שנראה, אפשר להפיק לקחים בתחום

ויהי היום ובניו ובנותיו אכלים
 ושתיים יין בבית אחיהם הבכור: ומלאך בא אל-איוב ויאמר
 הבקר הני חרשות והאתנות רעות על-ידיהם: ותפל שבא
 ותקחם ואת-הנגעים הכו לפי-חרב ואמלטה רק-אני לבדי
 להגיד לך: עוד זה מדבר וזה בא ויאמר אש אלהים נפלה
 מן-השמים ותבער בעצן ובנגעים ותאכלם ואמלטה רק-אני
 לבדי להגיד לך: עוד זה מדבר וזה בא ויאמר כשדים שמו
 שלשה ראשים ופשוטו על-הגמלים ויקחום ואת-הנגעים
 הכו לפי-חרב ואמלטה רק-אני לבדי להגיד לך: עוד זה מדבר
 וזה בא ויאמר בניך ובנותיך אכלים ושתיים יין בבית אחיהם
 הבכור: והנה רוח גדולה באה ומעבר המדבר ויגע בארבע
 פנות הבית ויפל על-הנגעים וימותו ואמלטה רק-אני לבדי
 להגיד לך: ויקם איוב ויקרע את-מעלו ויגז את-ראשו ויפל
 ארצה וישתחו: ויאמר ערם יצתי מבטן אמי וערם אשוב
 שמה יהוה נתן ויהוה לקח יהי שם יהוה מברך:

איוב א, 13-21

הגדול לשלח את-עבד המלך יואב ואת-עבדך ולא ידעתי
 מה: ויאמר המלך סב התיצב כה ויסב ויעמוד: והנה הכושי
 בא ויאמר הכושי יתבשר אדני המלך כי-שפטך יהוה היום
 מיד כל-הקמים עליך: ויאמר המלך אל-
 הכושי השלום לנער לאבשלום ויאמר הכושי יהיו כנער איבלי
 אדני המלך וכל אשר-קמו עליך לרעה: וירגז
 המלך ועל על-עלית השער ויבך וכה ו. אמר בלכתו בני
 אבשלום בני בני אבשלום מי-יתן מותי אני תחתיו אבשלום
 בני בני:

שמואל ב', יח 27 - יט 1

מות אבשלום בן דוד, בתחריט של דורה

מתקרבים, והמלך מנחש כי אנשי בשורה הם.
 מה עושים? מוותרים על בשורת ניצחון ומשאירים את הסקופ לכתב אחר?
 - לא אצל איש תקשורת!
 הפתרון של אחימעץ פשוט ומוכר: לספר הצאי אמיתות, ההופכות כאן
 לשקר גמור: לדברי המלך "שלום לנער אבשלום" (שימו לב: לא "השלום"
 כשאלה, אלא כמשפט חיזור, המבטא את כמיהת המלך, שיתברר שזו עובדה
 שמעבר לספק) הוא משיב תשובה מפותלת ושקרית "ולא ידעתי מה".
 את החלק השני של הסקופ, הפחות נעים, בשורת מות הבן, משאיר אחימעץ
 לכושי, הכתב הזוטר, שאינו מקורב ליואב שר הצבא. כתב זוטר זה נופל
 במלכודת פיתוי הטמונה גם לכתבים בכירים ממנו - לא להסתפק בדיוות, אלא
 לנקוט עמדה, שלפי הבנת הכתב יהיה מקבל הדיוות מרוצה ממנה. יואב אומר
 לכושי: "לך הגד למלך אשר ראית" (שם, פסוק 21) אך הוא, לשאלת המלך
 "השלום לנער אבשלום" (זו הפעם עם ה"א השאלה - החשש כבר מתגנב
 לליבו של דוד) משיב, בלי להיות רגיש מספיק לתשובה המקווה: "יהיו כנער
 איבלי המלך" (שם, פסוק 32).

הסיטואציה הזאת מפגישה אותנו עם אחד ההיבטים המרכזיים ביותר
 בתקשורת, וכאן לראשונה בין הדוגמאות שהבאנו עניין לנו עם "איש תקשורת"
 מקצועי: אחימעץ בן צדוק הוא במקצועו הצבאי "איש תקשורת" - רץ, שתפקידו
 להעביר מידע מדויק ומהיר ככל האפשר. כאיש תקשורת הוא עומד בפני
 האתגר המקצועי, להיות הראשון שיביא את הידיעה, ומיהו הכתב שאינו שש
 להביא בפני השליט ידיעות מחניפות על ניצחון מוחץ? ועל כן אומר אחימעץ:
 "יהיו מה ארצה גם אני אחרי הכושי, ויאמר יואב למה זה אתה רץ בני, ולכה

אין בשורה מצאת" (שם, פסוק 22)

אחמימעץ, הקל ברגליו, יוצא לדרך אחרי הכושי, ומשיגו, כדי להגיע ראשון
 למלך. אך כיצד הוא מתכוון להתמודד עם בשורת השכול, שהיא חלק בלתי
 נפרד מהודעת הניצחון? הנה מה שמספר לנו הכתוב: הצופה הניצב ליד המלך,
 אשר חרד לשמוע על תוצאות הקרב, מודיע לדוד שהוא רואה שני רצים

וַיֹּאמֶר

הַצֹּפֶה אֲנִי רָאִהוּ אֶת-מְרוֹצֵת הָרִאשׁוֹן כְּמְרֻצַּת אַחִימֵעֵץ בֶּן-
 צְדוֹק וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִישׁ-טוֹב זֶה וְאֵל-בִּישׁוּרָה טוֹבָה יָבֹוא:
 וַיִּקְרָא אַחִימֵעֵץ וַיֹּאמֶר אֶל-הַמֶּלֶךְ שְׁלוֹם וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ לְאִפְנֵי
 אָרְצָה וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר סָגַר אֶת-הָאֲנָשִׁים
 אֲשֶׁר-נִשְׂאוּ אֶת-יָדֵם בְּאֲדֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר
 הַמֶּלֶךְ שְׁלוֹם לְנֶעֶר לְאַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר אַחִימֵעֵץ רְאִיתִי הַהַמּוֹן

וַשְׂמוּאֵל מֵת וַיִּסְפְּדוּ-לוֹ כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּרָמָה וּבְעִירָו:
 וַשְׂאוֹל הִסִּיר הָאֲבֹת וְאֶת-הַיְדֵעִים מִהָאָרֶץ: וַיִּקְבְּצוּ
 פְּלִשְׁתִּים וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ בְּשֹׁנָם וַיִּקְבְּצוּ אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל
 וַיַּחֲנוּ בְּגִלְבָּעַ: וַיֵּרָא שְׂאוֹל אֶת-מַחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים וַיֵּרָא וַיַּחֲרֵד
 לִבּוֹ מְאֹד: וַיִּשְׂאֵל שְׂאוֹל בִּיהוָה וְלֹא עָנָהוּ יְהוָה גַּם בַּחֲלָמוֹת
 גַּם בְּאֹרִים גַּם בְּנְבִיאִים: וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל לְעַבְדָּיו פְּקֹדוּ-לִי אִשֶׁת
 בַּעֲלַת-אוֹב וְאֶלְכָה אֵלֶיהָ וְאֶרְדָּשָׁה-כִּהֵּן וַיֹּאמְרוּ עַבְדָּיו אֵלָיו
 הִנֵּה אִשֶׁת בַּעֲלַת-אוֹב בַּעֲיֵן דֹּר:

שמואל א', כח, 7-3

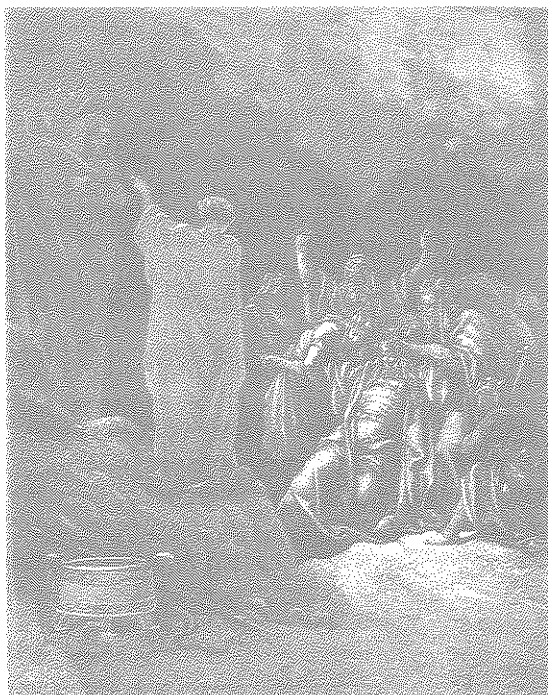
פן שונה לחלוטין של התקשורת עולה מסיפור ביקורו של שואל אצל

האמת המוחלטת בהיותה אלוהית. מדוע מספר הכתוב ששאל "הכרית את האבות ואת הידענים מן הארץ"? - לכאורה, כהיענות לחוק "לא יימצא בך ... וחבר קָבֵר ושאל אוב וידעני ודךשאל המתים" (דברים יח, 11). אבל יש לתמוה: האמנם באמת רצה המספר להציג את שאול כמי שחרד על קיום מצוות התורה? - ספק רב, שהרי כל כולו של הסיפור בא להציג את שאול כמי שמאס בדבר האל! בהקשר הסיפורים על שאול, ובזיקה לנושא שאנו עוסקים בו, לא יהיה זה בלתי מתאים לפרש, ששאל ביקש "להשתיק את המדיה", כדי שאמצעי התקשורת לא ידווחו על מצב ממלכתו המתערערת ויפרשו את סיכוייו לשרוד. שהרי שמואל איננו, אין נביא אחר, ויש חשש שהעם יבקש לשמוע את האמת האלוהית מפי מדיום אחר - כגון בעלת אוב. אך מתברר, שהמלך עצמו אינו יכול בלי מדיה, ובבקשו לדעת את האמת לאמיתה, לא מה שחברי לשכתו אומרים לו כדי לשאת הון בעיניו, הוא נאלץ, ולו גם בתיווך של בעלת האוב, לתקשר עם היתיד שתמיד אמר לו את האמת בלא מורא - שמואל. אמור מעתה: עם מדיה - קשה; בלי מדיה - אי אפשר!

ד.

באמתחתי עוד מספר אפיזודות מקראיות שניתן לנתח בהן היבטים חשובים של תקשורת, שעל אף שהיא קדומה, בלתי מקצועית, בלתי ממוסדת, תקשורת היא, ובעייתיה המהותיות הן על זמניות. אך קוצר היריעה מחייבני לסיים כאן, אבקש רק להעיר מבט מסכם שיש בו מן ההסתייגות מן הדברים דלעיל, או לפחות מפרשנות מוטעית שלהם. אם נוצר הרושם, שהמקרא מתעניין במדיה - הרי זה רושם מוטעה לחלוטין! המקרא מתאר סיטואציות כגון אלה שנידונו לעיל כדרך לעיצוב דמויות, ומתוך הנחה שאדם ניכר לא רק בכיסו, בכוסו ובכעסו, כמאמר חז"ל, אלא גם באבלו, בשעתו הקשה, שבה הוא מקבל את בשורת איוב שלו. אדם ניכר גם באופן שבו הוא מדווח על פורענות ושכול, ומטעם זה, כאמצעי נוסף לעיצוב דמויות גיבוריו, מתעכב המקרא גם בצמתים כאלה שתיארנו.

ואף על פי שאין כוונת המקרא לעסוק במדיה, והשתדלתי שלא לכפות על הכתובים פרשנות מאולצת, דרשנית, למען יתאימו לנושא הנידון, הרי מתברר מן העיון בהם, שמדיה היא חלק מן החיים, וגם עיסוקה בשכול הוא חלק מן החיים. לכן אין לתמוה שהמקרא, בהבנה העמוקה שהוא מגלה כנפש האדם, בסיטואציות אנושיות שהוא כה מיטיב לחשוף תוך שימוש באסטרטגיית הכתיבה המינימליסטית שלו, מאיר, אם גם כמשיח לפי תומו, אף את התחום החשוב של המדיה ושל מקומה במארג החברתי-תרבותי מאז ועד היום.

שאל מויע לבעלת האוב בעין דור

אשת בעלת האוב (שמואל א', פרק כח).

ומה מבקש שאול מבעלת האוב? - להעלות לו באוב את שמואל המת, כדי לשאול אותו מה תהיה תוצאת המלחמה הקרובה עם הפלשתים. תשובת שמואל: "ומחר אתה ובניך עמי גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים" (שם, פסוק

119).

כאן עניין לנו במדיום ממש - בעלת האוב. היא מתווכת המידע בין שאול ושמואל המת. אך כאן עומד במוקד לא "הכתב המדווח" אלא "איש התקשורת" בתפקיד הפרשן המיומן. שמואל היה הפרשן היחיד שידע להגיד לשאול את האמת בלי כחל ושרק. אמנם זו היתה האמת שלו, אך לפי תפישת המקרא היא